

rusteltuja yleistyksiä ja päätelmiä, jollaisia väitöskirjalta yleensä edellytetään.

Myös lainasanatutkimus on kautta koko fennistiikan historian ollut yksi tutkimuksen ydinalueita, joskin sen harastuksessa ja kohteiden valinnassa suhdanteet ovat vaihdelleet. Kuluvan vuosisadan keskivaiheilla ehti jo näyttää siltä, että käytettävissä olevat lähteet on ammennettu tyhjiin, mutta sitten 1960-luvun lopulta lähtien on suomalaisten esihistoriaa koskevien käsitysten täydellinen mullistaminen siivittänyt etenkin vanhojen germaanisten lainojen tutkimuksen uuteen huimaan nousuun, joka edelleen jatkuu.

Lainasanatutkijoiden mielenkiinto ei ole kohdistunut tasapuolisesti kaikkiin vierasperäisiin elementteihin. Etusijalla ovat olleet vanhimmat lainakerrostumat, ja näiden rinnalla ruotsista tai ruotsin kautta muista kielistä saadut nuoremmat lekseemit ovat jääneet varjoon. Kiinnostuksen vähäisyyteen lienee toisaalta ollut syynä se, että tutkijoiden päähuomio on muutenkin kohdistunut kielen vanhimpiin aineksiin, toisaalta se, ettei nuorien ja suhteellisen helposti lainoiksi tunnistettavien elementtien tarkastelu ole tarjonnut riittävästi haasteita sille etymologian suuntaukselle, jonka ensisijaisena tavoitteena on ollut sanojen alkuperän selvittäminen.

Valitessaan väitöskirjansa aiheeksi Turun murteen ruotsalaiset lainasanat ei Maija Grönholm ole noudatellut alan tavanomaisimpia ratkaisumalleja tai hetken muotivirtauksia, vaan pikemminkin uhmannut niitä. Valinta on kuitenkin monin tavoin onnistunut. Lainasanatutkimuksessa on muitakin aspekteja kuin varsinaisen lainaetymologian konstruointi. On tärkeätä selvittää myös sitä, missä oloissa, mistä syystä ja millä ehdoin sanoja yleensä lainataan, mitkä tekijät vauhdittavat tai hidastavat lainaamisprosessia, mitä sanoille lainattaessa tapahtuu ja mitä uusien sanojen tulo kieleen vaikuttaa entisiin lekseemiin ja niiden välisiin suhteisiin. Nykyaikainen sosiolingvistiikka on osoittanut,

Ruotsalaislainat Turun murteessa

MAIJA GRÖNHOLM *Ruotsalaiset lainasanat Turun murteessa*. Åbo Akademis förlag – Åbo Academy Press. Åbo 1988. 374 s.

Murteiden tutkimus on vanhastaan ollut meikäläisen fennistiikan kulmakiviä, ja murteiden piiristä ovat myös useat tutkijat löytäneet antoisan aiheen väitöskirjaansa varten. Erityisen runsasta on tutkimus ollut niillä kielen kuvauksen osalualueilla, joilla työskentelyä on helpottanut selkeän kategorioinnin mahdollisuus, ts. äänne- ja muoto-opin alalla. Sen sijaan sanastontutkimuksen suosio on ollut vähäisempi, mikä onkin ymmärrettävää, sillä laajuutensa ja heterogeenisyytensä takia leksikko on hankalasti käsiteltävä tutkimuskohde, eikä sen pohjalta ole helppo esittää vankasti pe-

että myös kaupunkien puhekielet ovat tieteellisesti arvokkaita tutkimuksen kohteita. Kielten väliset kosketukset ja näistä johtuva interferenssi kuuluvat erottamattomasti lähes jokaisen kieliyhteisön jokapäiväiseen elämään, joten ne ansaitsevat tulla tutkituiksi siinä missä muutkin kielen kehitykseen vaikuttavat tekijät.

Ei siis ole mitään syytä suhtautua yliolkaisesti tai torjuvasti nuoriin lainoihin tai niitä koskevaan tutkimukseen. Kielihistoria ei ole pelkkää esihistoriaa. Sitä paitsi keskittyminen kielen lähimenneisyyteen avaa mahdollisuuksia, joihin tuhansien vuosien takaisten kielimuotojen tutkija ei koskaan pääse käsiksi. Aineistoa on enemmän, se on monipuolisempaa ja ainakin osaksi kirjallista, kielihistorian ulkoisia kiinnekohtia on enemmän ja tutkimusta tukevien lähialojen tuloksia on tarjolla runsaasti. Tieto Suomen ja Ruotsin pitkäaikaisista ja kiinteistä yhteyksistä sekä näiden vaikutuksesta maamme hallinnollisiin ja kirkollisiin oloihin sekä taloudelliseen ja henkiseen elämään antaa aiheen aavistella, ettei tämä kaikki ole voinut olla jättämättä syviä jälkiä myös kieleen. Turulla on sekä maantieteellisistä että valtiollisista syistä ollut keskeinen asema näiden vaikutteiden välittämisessä. Näin ollen juuri Turun puhekieli on mitä sopivin kielikontaktitutkimuksen kohde.

Grönholmin työskentelytapa ei ole ollut aivan tavanomainen. Kirjallisen lähdeaineiston ja teoreettisen taustatiedon asemesta koko työn perustana on ollut palava innostus kenttätyöhön ja murreaineiston aktiiviseen kokoamiseen suoraan alkuperäislähteistä, ts. murreinformanteilta itseltään. Kahden vuosikymmenen kuluessa Grönholm on haastatellut yli sataa turkulaista murteen taitajaa, joiden keski-ikä on haastatteluhetkellä ollut 70–75 vuotta. Haastattelujen teko on aloitettu jo vuonna 1965, jolloin informanteista suurin osa oli vielä 1800-luvun puolella syntyneitä. Paljasjalkaisena turkulaisena on Grönholm itsekin voinut tarpeen tullen arvioida omaa ai-

neistoaan, joskin huomattavasti nuoremman vuosikerran edustajana (s. 1943). Kielikontaktien käytännöllisestä puolesta hän on saanut omakohtaista kokemusta kaksikielisessä kodissaan.

Turun murteen ruotsalaisia lainoja Grönholm on käsitellyt jo aikaisemmissa opinnäytetöissään, ensin laudaturtyössä (Salminen 1967) ja sitten lisen-siaatintyössä (1974), jotka kumpikin on tarkastettu Turun yliopistossa. Tämän jälkeen on sekä ohjaaja että opinahjo vaihtunut. Vuodesta 1980 alkaen on tutkimustyö jatkunut Åbo Akademin puolella, ensin Göran Karlssonin ja tämän eläkkeelle jäätyä Mauno Kosken ohjauksessa. Väitöskirjan esipuheesta käy lisäksi ilmi, että ohjaukseen ovat osallistuneet lukuisat muutkin tutkijat, mm. väitöstilaisuudessa opponenttina toiminut Päivi Rintala.¹ Ohjaajien monilukuisuudesta ja vaihtumisesta on koitunut sekä hyötyä että haittaa. Eduksi on epäilemättä ollut se, että ohjaajat ovat edustaneet kielitieteen eri aloja, mm. foneetiikkaa, ruotsin kieltä, johto-oppia, sanasemantiikkaa ja sanahistorian tutkimusta, ja ovat osanneet kiinnittää erityistä huomiota juuri omaa erikoisalaansa sivuaviin kysymyksiin ja kannanottoihin. Harmillista on puolestaan ollut se, että monet hyvät neuvot on annettu vasta niin myöhäisessä vaiheessa, että niiden noudattaminen on ollut vaikeaa tai mahdotonta. Lisäksi väitöskirjan tekijälle on koitunut moninkertainen vaiva siitä, että jo kertaalleen tai useampaankin otteeseen käsitellyt asiat on pitänyt ottaa esiin yhä uudestaan ja muokata ne uuteen uskoon uusien ohjeiden ja vaatimusten mukaisesti. Tämä on kuitenkin ollut välttämätöntä esim. niissä tapauksissa, joissa samaa aineistoa on jo aikaisemmin käsitelty muissa etymologisissa esityksissä. Myös kytkennät muuhun

---

¹ Rintalan laatima arvostelu Grönholmin väitöskirjasta julkaistaan Sananjalan numerossa 31, joka ilmestyyne loppuvuodesta 1989.

kielikontaktitutkimukseen ja alan yleiseen metodiikkaan ovat työn kestäessä olennaisesti selkiytyneet.

Kirja jakautuu viiteen varsinaiseen päälukuun, joista ensimmäinen sisältää johdatuksen Turun murteen ja ruotsin kosketusten taustaan, tutkimusaineistoon ja sen kokoamisperiaatteisiin sekä tutkimusmenetelmiin. Toinen luku koostuu etymologisesta sanastosta sekä sitä koskevista selityksistä. Kolmannessa luvussa käsitellään tutkimuksen kohteena olevien kielimuotojen fonologisia järjestelmiä ja niiden välisiä vastaavuussuhteita. Neljäs luku on omistettu morfologialle ja viides semantiikalle. Tärkeimmät tulokset on esitetty lyhyenä katsauksena luvussa 6, ja teoksen loppuun sijoitettu saksankielinen tiivistelmä noudattelee sekä sisällöltään että käsittelyjärjestykseltään melko tarkoin tätä loppukatsausta.

Jäsentely on selkeä ja kattaa valitun aiheen hyvin. Mitään aivan olennaista ei jää puuttumaan, eikä mitään mukaan otettua voi väittää tarpeettomaksi. Sanaston sisältävä luku tosin paisuu sivumäärältään muita selvästi mittavammaksi, mutta tällainen tasapainohäiriö ei mitenkään ole vältettävissä, jos sanasto ylipäänsä halutaan ottaa mukaan teokseen. Tarpeellinen se epäilemättä on, ja ainakin Turun murteeseen perehtymätön lukija tekee viisaasti, jos hän ennen varsinaiseen lainautumissystematiikkaan paneutumista käy läpi myös sanaston. Tältä kannalta on hyvä, että sanasto on omana lukunaan kirjan alkupuolella, vaikka ehkä tyylikkäämmältä näyttävä ratkaisu olisi ollut liittää se erillisenä osana kirjan loppuun. Jälkimmäistä ratkaisua olisi puoltanut myös se, ettei Grönholmin varsinaisena tavoitteena ole ollut Turun murteen ruotsalaisten lainasanojen sanakirjan laatiminen vaan lainojen integraatiosystematiikan tarkastelu (s. 16). Pääasia on joka tapauksessa, että myös päätelmien perustana oleva aineisto on näkyvissä ja sellaisessa muodossa, että tarvittavat elementit, selitykset ja viitteet ovat helposti löydettävissä. Aak-

kosellinen luettelo etymologisine kommentteineen ja lähdeviitteineen on tältä kannalta optimaalinen ratkaisu. Sen sijainti kirjassa on lähinnä makuasia.

Tieteelliset tutkimukset ja etenkin väitöskirjat on tapana aloittaa katsauksella aihetta koskevaan aikaisempaan tutkimukseen. Grönholm on kuitenkin sivuuttanut tämän kohdan todeten lyhyesti, ettei ruotsalaisia lainoja ole paljokaan tutkittu (s. 1). Kaikki on suhteellista, ja totta on varmasti se, että ruotsalaisperäiselle sanastolle eksplisiittisesti osoitettu huomio on ollut vähäisempää kuin esim. vanhoja germaanisista lainoista kohtaan tunnettu kiinnostus. Ruotsalaisia lainasanoja tunnetaan kuitenkin monin verroin enemmän, olkoonkin, että ne on saatu selville vähemmällä vaivalla ja niistä on kirjoitettu vähemmän. Kirjallisuuden määrästä ei siis voi tehdä yksioikoisia päätelmiä siitä, mitä itse asiasta tiedetään. Toinen seikka on, että sekä tutkimusta että tuloksia voisi olla vielä tätäkin enemmän.

Kokoava katsaus ruotsalaisia lainoja koskevaan tutkimukseen olisi ollut tarpeen mm. siksi, ettei tuloksia ole esitetty laajoina, helposti käsiteltävinä monografioiden erillistutkimuksina, joihin tavallinen fennisti ei yleensä törmää vahingossakaan. Ruotsalaisten lainojen suuresta määrästä voi vakuuttua helposti vilkaisemalla esim. Lauri Hakulisen Suomen kielen rakenne ja kehitys -teoksen asianomaista kohtaa tai selaamalla Suomen kielen etymologisen sanakirjan artikkeleja, joiden lähteitä voi menestyksellisesti jäljittää Kai Donnerin ja Elvi Erämetsän laatiman bibliografisen luettelon avulla (Verzeichnis der etymologisch behandelten finnischen Wörter I—III); tästä hakuteoksesta näkyy Grönholm lähdeluettelon mukaan käyttäneen vain kolmatta osaa, joka kattaa vuosina 1950—1965 julkaistut tutkimukset. Ruotsalaisia lainoja koskevat laajemmatkaan esitykset eivät välttämättä ole tuttuja enää nykyiselle nuorelle fennistipolvelle. Esim. H. J. Strengin tutkimus nuoremista ruotsalaisista lainoista suomen

vanhemmassa kirjakielissä on ilmestynyt jo vuonna 1915, eikä se enää kuulu jokaisen fennistin käsikirjastoon. T. E. Karstenin nimi on äskettäin tullut uudestaan ajankohtaiseksi vanhimpien germaanisten lainakontaktitutkimusten yhteydessä, mutta moniko ajattelee Karstenia myös ruotsalaisten lainojen specialistina? Grönholm on kyllä itse osannut hyödyntää mainittuja lähteitä, mutta kun näitä koskevat viitteet ovat kirjassa hajallaan, ei lukijalle synny minkäänlaista mielikuvaa tutkimuksen kokonaisuudesta ja laadusta.

Aiempaa tutkimusta kohtaan osoitettu kiinnostus on jäänyt vähäiseksi ilmeisesti siksi, että Grönholmin perimmäisenä tavoitteena on ollut ainoastaan omaan korpukseensa sisältyvien lainojen tutkiminen. Etymologista sanastoa ei ole edes pyritty saamaan täydelliseksi sillä tavoin, että siihen olisi systemaattisesti kerätty esim. kaikki SKES:n sisältämä materiaali. Tämä on sopusuunnassa sen päämäärän kanssa, että tutkimus kohdistuu ensisijaisesti lainojen integraatio-systematiikkaan. Tämän selvittämistä varten ei aineiston tarvitse olla täydellinen, ainoastaan riittävän laaja (s. 16). Pyrkimys täydellisyyteen materiaalin keruussa ei toisaalta olisi mitenkään vähentänyt työn muita ansioita, ja kun arkistolähteitä on itse kerätyn aineiston lisäksi muutenkin käytetty, olisi ainakin SKES pitänyt kokonaisuudessaan ottaa huomioon. SKES:sta ei tosin suoraan voi lukea, esiintyvätkö siinä mainitut ruotsalaiset lainat myös Turun murteessa, sillä etenkin teoksen alkupäässä ovat sanojen murrelevikkiä koskevat tiedot hyvin puutteelliset. Järjestelmällinen perehtyminen tarjolla olevaan aineistoon jo työn alkuvaiheessa olisi joka tapauksessa helpottanut myös itse kootun materiaalin käsittelyä. Kuten tekijä sivulla 329 toteaa, on noin puolet työhön sisältyvistä etymologioista muodossa tai toisessa esitetty aikaisemmissa tutkimuksissa. Usein tämä on kuitenkin käynyt ilmi vasta väitöskirjatyön loppuvaiheessa.

Väitöskirjan nimi vastaa työn sisältöä.

Lukijan on kuitenkin syytä panna merkille, että otsikon alle mahtuu hyvin erikäisiä ruotsalaisia lainoja: vanhimmat ovat peräisin varhaiskeskiajalta, ja nuorin kerrostuma ajoittuu kuluvalle vuosisadalle. Hultmaniin, Ahlbäckiin ja Pitkäseen viitaten (s. 8) Grönholm toteaa, että Turunmaan saariston vanhin ruotsalainen asutus on peräisin joko 1000-luvun lopulta tai 1100-luvulta, ja ajoittaa lainakosketusten alun näiden asutushistoriallisten tietojen nojalla varhaiseen keskiaikaan (s. 20). Asutushistorialla onkin suuri merkitys kielikontaktien kannalta, mutta näitä seikkoja ei voi yksioikoisesti kytkeä toisiinsa, sillä lainoja voi kulkeutua kielestä toiseen muissakin yhteyksissä, esim. kauppaa käytäessä. Ajoittamiseen on saattanut vaikuttaa se mm. E. N. Setälän esittämä ajatus, että suomalaisten yhteydet läntisiin naapureihinsa olisivat kokonaan katkenneet viikinkiaikana. Tätä aikaisemmista kontakteista on kyllä vanhastaan oltu perillä, mutta sitä skandinaavista kielimuotoa, josta viikinkiaikaa edeltävät lainat on saatu, ei voi vielä nimittää ruotsiksi. Näin ollen ruotsalaiskontaktien alku on tuntunut kaikin puolin sopivalta sijoittaa varhaiseen keskiaikaan, jolloin ruotsalaiset alkoivat osoittaa aktiivista kiinnostusta itäisiä naapureitaan kohtaan mm. käännäyttämällä näitä kristinuskoon.

Uudempien tutkimusten valossa ei asia kuitenkaan ole näin yksinkertainen. Arkeologit ja historiantutkijat korostavat, että yhteyksiä Ruotsin ja Suomen välillä pidettiin yllä myös viikinkiaikana, joskaan kosketusten painopiste ei sijoittunut Turun seudulle vaan Vakka-Suomeen. Uuden testamentin esipuheessa kertoo Agricolakin Kalannin luotolaisista, jotka ovat tulleet kristityiksi ennen muita suomalaisia, ja tämä voidaan tulkita vihjeeksi siitä, että myös ruotsalaisten lainasanojen ensimmäinen ekspansiokeskus on ollut Uudenkaupungin tienoilla. Toinen asia tietysti on, missä määrin ja mihin aikaan Vakka-Suomesa lainatut elementit olisivat kulkeutuneet Turun murteeseen. Missään tapauk-

nessa ei voi pitää itsestään selvänä, että kaikki suomen kielen ruotsalaiset lainat olisi saatu vasta viikinkikauden päättymisen jälkeen.

Väitöskirjan johdantoluku sisältää runsaasti mielenkiintoisia tietoja Turun vanhoista asutus- ja kielioloista sekä mahdollisina lainanantajina kysymyksen tulevista ruotsin kielimuodoista. Ulkonaisesti ei esitys vaikuta aivan hallitulta, sillä alaviitteitä on luvussa 1.1 lähes yhtä paljon kuin varsinaista tekstiäkin. Selostuksissa vilisee mäkien, saarien, torien, kaupunginosien ja muiden paikkojen nimiä, jotka sinänsä konkretisoivat esityksen mutta jotka kaupunkia tuntemattomalle lukijalle eivät kerro paljoakaan. Joukosta löytyy myös nimiä, joita on vaikeaa tai mahdotonta löytää nykyisistä kartoista. Useimmat turkulaiset tietänevät, missä muinoin sijaitsi *Mätäjärvi*, mutta Turun nykyisistä kartoista tämännimistä järveä on turha ryhtyä hakemaan. Jonkinlainen kartta tekstin tueksi olisi ollut paikallaan.

Alueellis-historialliset ja kielelliset taustatiedot on pyritty erottamaan omiksi alaluvuikseen (1.1.1 ja 1.1.2), mutta tämä ei etenkään ruotsin osalta ole täysin onnistunut. Vaikeudet ovat sikäli ymmärrettäviä, että kysymys on koko ajan nimenomaan kielen perusteella identifioitavista ryhmistä. Joka tapauksessa lukija joutuu harppomaan edestakaisin saadakseen kokonaiskuvan molemmista asioista. Lisähankaluuksia aiheuttaa se, että ruotsin kielihistoriallisia kehityskausia koskeva jaottelu on sijoitettu vasta lukuun 1.3, jonka varsinaisen aihe on lainojen levikki ja ikä. Jaotteluun liittyvää terminologiaa on kuitenkin käytetty jo luvusta 1.1 lähtien.

Ruotsin kielen eri kehitysvaiheet ja näistä käytettävät nimitykset eivät ole suomalaisille fennisteille itsestäänselvyksiä, ja kun ruotsalaisia lainasanoja harvoin edes pyritään johdonmukaisesti esittämään näiden kausien mukaisina kerrostumina, ei jaottelua juuri tapaa fennististä kirjallisuutta lukiessaan. Näin ollen olisi kannattanut esitellä sekä kehi-

tysvaiheet että näitä koskeva terminologia selkeästi ja johdonmukaisesti. Useimmissa lähdeteoksissa termit ovat ruotsin kielellä, eivätkä suomalaiset vastineet läheskään aina ole alkuperäisten tarkkoja käännöksiä. Sekavuutta lisää vielä se, että myös terminologian pohjana oleva historiallinen jaottelu saattaa eri lähteissä olla hieman erilainen. Grönholm on esitellyt kehityskaudet systemaattisesti vasta muinaisruotsista lähtien, joskin myös tätä edeltäviin kehitysvaiheisiin viitataan lyhyesti. Lukija ei missään tapauksessa voi saada selkeää kokonaiskuvaa kausista, niiden keskinäisistä suhteista ja niiden nimityksistä turvautumatta muihin lähteisiin. Ymmärtämistä vaikeuttaa joissakin kohdin myös sanonnan epämääräisyys. Esim. 9. sivulla Grönholm toteaa, että ruotsin murteet palautuvat muinaisruotsiin ja ovat siis kehittyneet yhteisestä muinaispohjoismaisesta ennen viikinkiaikaa puhutusta kielimuodosta. Tätä viikinkiaikaa edeltänyttä kielimuotoa on tapana lyhyesti ja ytimekkäästi nimittää kantskandinaaviksi. Tämän katsotaan jatkuneen n. vuoteen 800 jKr. eli viikinkiajan alkuun. Tällöin se alkoi eriytyä, aluksi kahtia siten, että ruotsia ja tanskaa edeltävät murteet muodostivat yhdessä ns. itäpohjoismaisen kielimuodon, kun taas toisen osan muodosti norjaa ja islantia edeltävä muinaisskandinaavi. Viikinkiajan ja sitä välittömästi seuranneen ajanjakson ruotsia vuoteen 1225 asti on tapana nimittää myös riimuruotsiksi käytössä olleen kirjoitusjärjestelmän mukaisesti. Muinaisruotsin lasketaan alkavan vuodesta 1225, jolloin otettiin käyttöön latinalainen kirjaimisto. Tämän ajanjakson alkupuolta (1225–1375) nimitetään klassiseksi muinaisruotsiksi, ja tätä seurasi myöhäismuinaisruotsi, jota kesti vuoteen 1526. Sen jälkeen oli vuorossa uusruotsi, jonka alkupuolta nimitetään vanhaksi uusruotsiksi (1526–1732) ja jälkipuolta myöhemmäksi uusruotsiksi (1732–). On tarpeetonta hämmentää lukijaa kääntämällä termejä uudestaan tai käyttämällä eri lähteistä juontuvaa vaih-

Kirjallisuutta

televaa terminologiaa. Käytäntö on kiel-tämättä kirjavaa ja osa termeistä jo si-nänsä harhaanjohtavia (esim. muinais-skandinaavi), mutta juuri tällaisissa kohdissa olisi hyvä tilaisuus tarttua asi-oihin lujalla kädellä, selvittää kronologi-set ja terminologiset vastaavuussuhteet ja varmistaa se, että käytäntö ainakin käsitteellisellä tasolla on tulevaisuudessa selkeämpi ja johdonmukaisempi.

Ajanjaksojen rajaaminen on ongelma sinänsä. Kiinnekohtina voidaan paljolti käyttää kielenkäytössä tapahtuneita suu-riimpia mullistuksia, mm. kirjoitusjärjes-telmän muutoksia tai poikkeuksellisen merkittävien teosten ilmestymistä, mutta esikirjallisten ajanjaksojen osalta rajojen määrittäminen on hankalampaa. Myös lainasanatutkimuksessa on ”mustia auk-koja”, joista on vaikea sanoa juuri mi-tään. Kantaskandinaaviset lainat n. vuo-teen 500 jKr. on tapana lukea kuuluviksi vanhoihin germaaniin lainoihin, mutta on tuskin mitään syytä ajatella, että kosketukset Suomen ja Ruotsin välillä olisivat lakanneet mainitun vuoden jäl-keen. Arkeologiset tutkimukset todista-vat vilkkaista yhteyksistä Suomen ja Skandinavian välillä merovingiaikana, ja sopii tietysti epäillä, että näiden kosketusten jäljet näkyisivät kielessäkin. Edel-lä viitattiin myös viikinkiaikaisiin yh-teyksiin Ruotsin ja Vakka-Suomen välil-lä? Missä ovat näistä yhteyksistä kerto-vat lainasanakerrostumat ja miten näitä tulisi nimittää?

Edellä esitetyn jaottelun ja aikaisem-min mainittujen asutushistoriaan perus-tuvien ikäysten nojalla voisi päätellä, et-tä Turun murteessa saattaisi olla jo ri-i-muruotsiin palautuvia lainoja. Grön-holm nimittää vanhimpiakin lainoja muinaisruotsalaisiksi, vaikka kosketus-ten alkamisajankohdaksi arvioitu 1100-luku ei vielä tämän kauden piiriin kuu-lukaan. Tosin koko vuosien 1000 ja 1525 välille jäävää ajanjaksoa nimitetään eräissä lähteissä muinaisruotsiksi (esim. Lauri Hakulinen teoksessaan Suomen kielen rakenne ja kehitys 1979, s. 369). Grönholm mainitsee kuitenkin itse mui-

naisruotsin alkamisajankohtana vain vuoden 1225, joten olisi ollut johdon-mukaista noudattaa tähän jaotteluun pe-rustuvaa terminologiaa myös muualla tekstissä.

Kun potentiaalisia lainanantajakieliä on useita (ruotsinruotsi, suomenruotsin yleiskieli ja suomenruotsin murteet) ja kun lainoja on saatu pitkäkhkön ajan ku-luessa, on eri kielimuotojen ja niiden eri kehitysvaiheiden keskinäisiin suhteisiin kiinnitettävä erityistä huomiota, jotta lainan todennäköisin alkuperä voitaisiin selvittää. Luvuissa 1.1.2.2 ja 1.1.2.3 on tuotu esiin sekä Turun ruotsalaismurtei-den että paikallisen yleiskielen ominais-piirteitä. Ruotsin yleiskielen vastineet oletetaan tunnetuiksi, eikä niitä esitellä erikseen, joskin useita murrepiirteitä ja suomenruotsin yleiskielen ominaisuuksia havainnollistetaan vertaamalla niitä ruotsinruotsalaisiin vastineisiin. Esimer-kit ovat mielenkiintoisia ja valaisevia, ja joiltakin osin lukija jää toivomaan lisä-tietoa. Esim. sivulla 9 todetaan, että pohjoisruotsin ja suomenruotsin murtei-den yhteisiin piirteisiin kuuluu obliikvi-sijojen yleistyminen myös nominatiiviin. Tätä kehitystä olisi voinut selvittää tar-kemmin, koska tällä on merkitystä myös lainasanojen loppuvokaaleja ja niiden vihjearvoa tarkasteltaessa. Sivulla 10 mainitaan, että suomenruotsissa on säi-lynyt yleiskielessä tuntemattomia suffik-seja. Onko joukossa sanamuodostus-elementtejä, joita näkyy myös lainoissa?

Luvussa 2 esitetty etymologinen sa-nasto sisältää tekijän ilmoituksen mu-kaan 1400 hakusanaa, minkä lisäksi useita murrevariantteja on mainittu eril-lisinä viitehakusanoina. Suurin osa lek-seemeistä on substantiiveja (60,4 %), mutta joukkoon mahtuu myös verbejä (28,4 %), adjektiiveja (6,3 %), adverbeja (1,5 %) ja interjektioita (0,7 %). Prosent-tilukuja on verrattu eräisiin muihin lek-sikaalisiin tilastoihin ja todettu näiden vastaavan toisiaan melko hyvin. Liian yksioikoiselta vaikuttaa tässä yhteydessä väite, jonka mukaan verbien määrän kasvu suhteessa substantiiveihin viittaa

aina läheiseen kielikontaktiin. Pauli Saukkosen johdolla laadittuun suomen kielen taajuussanastoon perustuvat laskelmat osoittavat, että sanaluokkien keskinäisiin suhteisiin vaikuttaa aivan olennaisesti otoksen laajuus ja otokseen sisältyvien lekseemien tekstuaalinen frekvenssi: verbien osuus on sitä suurempi mitä pienempi otos frekvenssitalaston alkupäästä otetaan. Grönholm ei omaan tutkimukseensa ja tilastoonsa ole ottanut kaikkia mahdollisia lainoja vaan valikoinut pelkästään ns. ydinleksikkoon (ks. seur.) kuuluvia elementtejä. Tällä lienee vaikutuksensa myös sanaluokkien välisiin määräsuhteisiin.

Sanaston rajaaminen on osoittautunut visaiseksi ongelmaksi, jota tuskin onkaan mahdollista ratkaista täysin johdonmukaisella ja yksiselitteisesti oikealla tavalla. Valintaperiaatteita on ollut kaksi: Sanastoon on otettu vain sellaisia aineksia, jotka keruun aikana ovat osoittautuneet murteenpuhujien ydinleksikkoon kuuluviksi, ts. ovat olleet tuttuja vähintään kolmelle neljäsosalle informanteista. Toinen periaate on ollut, että kaikki yleiskieleen kuuluvat ainekset on jätetty pois. Ensin mainittua kriteeriä on mahdotonta testata jälkepäin. Toisen periaatteen toteutumista voi kukin lukija arvioida itse. Joka tapauksessa näyttää siltä, että mukaan on päässyt arkisessa puhekielessä laajalti Turun ulkopuolellaakin tunnettuja elementtejä. Esim. v-alkuisista sanoista tällaisia ovat nähdäkseni mm. *vatupassi*, *vekki*, *vinkata*, *vinkeli*, *vipata*, *visiitti*, *vispilä* ja *visu*. Tekijä itsekään toteaa, että pelkästään Turun murteeseen rajoittuvia lainoja on aineistosta vain 5 %, lounaismurteisiin rajoittuvia sanoja on 15 % näiden lisäksi ja valtaosa eli 80 % on levinnyt myös lounaismurteiden ulkopuolelle; jokseenkin kaikissa murteissa tunnettujen lainojen määrä on peräti 36 % (s. 19). Lainojen äänneasu saattaa tosin vaihdella suurestikin kunkin murteen ominaispiirteiden mukaisesti. Lainan sisällyttämistä Turun murteen sanastoa koskevaan esitykseen puoltaa tällöin juuri sen Turun murteelle

ominainen äänneasu.

Pitäytyminen ydinleksikkoon on siltä kannalta hyvä ratkaisu, että näin on voitu välttää tilapäisten lainausten mukaanpääsy. Toisaalta tästä ratkaisusta on saattanut koitua myös menetyksiä. Teoksensa päätösluvussa Grönholm toteaa, että vanhat ruotsalaislainat ovat vähentyneet selvästi viime vuosikymmenien kuluessa (s. 330). On syytä epäillä, että murteen väistyminen on alkanut jo ennen 1960-lukua, jolloin tekijä itse on aloittanut keruutyönsä. Lisäksi monet vanhat sanat jäävät vähitellen pois käytöstä sen vuoksi, että ne olojen muuttumisen takia ovat tulleet tarpeettomiksi. Näin ollen on hyvin todennäköistä, että osa vanhoista ruotsalaislainoista on jäänyt jo tutkittujen murteenpuhujienkin ydinleksikon ulkopuolelle. Sanaston esimerkeistä voi poimia esim. sellaisia ruotsalaislainoja kuin *tavi* (s.v. *trissa*) ja *toopi* (s.v. *tilprinkari*), joita ei ole erikseen käsitelty sanastossa. Ovatko nämä jääneet pois epähuomiossa vai siksi, että ne eivät ole olleet riittävän tuttuja murreinformanttien enemmistölle? Joka tapauksessa ne näyttävät kuuluvan Turun murteeseen ja olevan ruotsalaisperäisiä: *tavi* on sama sana kuin ruotsin *stav*, joka merkitsee mm. 'keppiä' tai 'sauvaa', ja *toopi* edustaa samaa sanaa kuin yleiskielen vakiintunut *tuoppi*.

Kussakin sana-artikkelissa on hakusanaa pyritty ottamaan yleisin äännevariantti, jonka jälkeen tulevat muut mahdolliset variantit. Sen jälkeen on sanaluokkaa ilmaiseva lyhenne, merkityksen selitys, mahdollisesti esimerkki tai useampiakin sanan käytöstä, ruotsalainen originaali ja etymologisia vertailuja, originaalin merkitys, viittaukset suomen vanhemman kirjakielen esiintymiin, siten lainasta mahdollisesti muodostetut vakiintuneet yhdyssanat ja johdokset, mahdolliset yhteydet sanaston muihin hakusanoihin, hakusanan levikki suomen muissa murteissa sekä erityisesti Turun murteelle ominaisen variantin levinneisyys ja lopuksi tieto siitä, esiintyykö sana Nykysuomen sanakirjassa.

Varianttien yleisyysjärjestystä määrittellessään ja hakusanoja valitessaan on tekijä luottanut informanteilta saamaansa tietoon (s. 33). Joissakin kohdin lukija joutuu epäilemään tämän paikkansapitävyyttä. Esim. artikkelissa *skriini* (s. 153) on esimerkki: *tavallinen kansa sano kriini*. Artikkelissa *spriiitata* on kolme esimerkkilauseetta, joissa kaikissa tarkastelun kohteena oleva verbi esiintyy asussa *priitata*. Olisiko kolmen konsonantin sananalkuinen yhtymä sittenkin hieman liikaa tavalliselle Turun murteen puhujalle? Viittaushakusanojen ansiosta lukija löytää joka tapauksessa helposti kaipaamansa hakusanan, vaikkei ehkä juuri siltä kohdin josta hän sitä ensin hakee.

Omat ongelmansa on koitunut siitä, että sanoilla on yleensä useita variantteja sekä lainanantaja- että lainansaajakielissä. Äänneasujen perusteella voi aavistella, että Turun murteessa elää rinnakkain sekä ruotsin yleiskielestä että suomenruotsin murteista lainattuja elementtejä. Esim. *emaljeerata* näyttää juontuvan yleiskielen verbistä *emaljera*, kun taas *imaljeerata* muistuttaa enemmän suomenruotsin murteissa esiintyvää varianttia *imallje:ra*. Samoin viiden pennin kolikkoa merkitsevä *fima* sopii yhteen suomenruotsin murteellisen *fima*-san kanssa, kun taas samassa merkityksessä esiintyvä *femma* näyttää olevan ilmiselvää riikinruotsia. Sanastossa ei kuitenkaan ole millään tavoin merkitty rinnakkaisten lainautumisprosessien mahdollisuutta.

Eri artikkeleiksi on pyritty sijoittamaan sellaiset sanat, jotka edustavat kylä samaa ruotsin originaalia mutta ovat eri aikaan lainattuja ja selvästi leksikaalistuneita itsenäisiksi elementeiksi. Esim. *helpata* ja *jelpata* on tämän mukaan käsitelty eri artikkeleissa, ja ratkaisu tuntuu oikeaan osuneelta, kun verbien merkityskin Turun murteessa on selvästi erilainen (*helpata* 'irrottaa, hellittää (ote)'; *jelpata* 'auttaa'). Yhtä selvältä ei kuitenkaan tunnu, että myös *enkkeli* ja *enkla* pitäisi käsitellä eri leksemeinä, kun molempia voi käyttää yksinkertai-

sista ihmisistä puhuttaessa ja molempien välittömäksi originaaliksi on merkitty ruotsin *enkel*. Tosin ainakin sanaston perusteella näyttää siltä, että *enkkeli* tulee kysymykseen vain yksinkertaista ihmistä kuvaavana adjektiivina, kun taas variantti *enkla* olisi merkitykseltään väljempi (esim. *enkla rinkeplumma* ja *tupla rinkeplumma*). Suomen murteiden sanakirjan perusteella tällainen kahtiajako ei kuitenkaan päde ainakaan kaikissa suomen murteissa; esimerkissä *enkkeli peli* 'yksinkertainen laite' ei ole kysymys ihmisten kvalifioinnista. Ei ole mitään syytä epäillä, etteivät informantit yrittäisi parastaan sanojen merkityksiä selittäessään, mutta sanan kaikki eri käyttömahdollisuudet eivät yleensä tule mieleen yhtä aikaa. Lisämerkityksiä olisi ollut varmasti mahdollista houkutella esiin etsimällä niitä muista lähteistä ja testaamalla näin saatua tietoa informanttien avustuksella.

Lainautumisen ikää ei sanastossa ole yleensä pyritty tarkasti määrittelemään, vaikka teoksen alussa esitelläänkin muutamia kysymykseen tulevia ikäyskriteerejä. Jonkinlaista osviittaa tarjoaa tieto siitä, esiintyykö vastaava sana jo vanhassa kirjakielessä, mutta kun näitä tietoja on etsitty vain muutamista lähteistä (Strengin lainasanatutkimus ja Christfrid Gananderin sanakirjan käsikirjoitus) ja kun vanha kirjakieli on tunnetusti ollut aihepiireiltään varsin yksipuolista, ei esiintymätietojen puuttumisesta voi tehdä kovinkaan pitkälle meneviä päätelmiä.

Enemmän valaisua ikäämiskysymyksiin olisivat tarjonneet ruotsia koskevat sanastolähteet. Luotettava terminus post quem olisi usein löytynyt ruotsin etymologisista sanakirjoista tai Ruotsin Akatemian suuresta sanakirjasta (SAOB). Näistä saa yksityiskohtaista tietoa ruotsin sanojen alkuperästä, niiden ensiesiintymistä ja käytöstä eri murteissa. Myös merkityksen selitykset ovat etenkin SAOB:ssa perinpohjaiset. Turun murteen ruotsalaisten lainojen joukossa on runsaasti sellaisia ekspansiivisia element-

tejä, jotka eivät ruotsissakaan ole alkuperäisiä vaan muista kielistä lainattuja. Joidenkin sana-artikkelien yhteydessä (esim. *footti*, *herskaappi*, *karafiini*, *särtinki*) on huomautettu myös ruotsalaisen originaalin lainaperäisyydestä, mutta läheskään kaikissa tapauksissa tästä ei ole mainintaa (esim. *kaffe*, *kostyymi*, *lemunaari*, *säföri*). Ensiesiintymätiedot on muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta jätetty kokonaan pois. Ruotsin sanojen etymologiointi ei tietenkään ole työn varsinainen tavoite, mutta tiedot ensiesiintymistä olisivat auttaneet myös Turun murteeseen lainattujen sanojen ikäämisessä. Esim. *pluffata* ja *säföri* on ajoitettava aikaisintaan 1900-luvun ensimmäiselle vuosikymmenelle sen nojalta, etteivät niiden ruotsalaiset originaalitkaan ole tämän vanhempia. Sanastossa on myös lekseemejä, jotka nimeävät suhteellisen uudenaikaisia keksintöjä (esim. *plooslamppu*, *seekerttineula*, *tunkrafti*), ja näiden kohdalla keksinnön iän selvittäminen olisi auttanut takarajan asettamisessa, ellei apua olisi löytynyt sanakirjoista. Tarkoitukseen parhaiten sopiva Akatemian sanakirja ei ole vielä valmis, vaikka sen ensimmäinen nide onkin ilmestynyt jo 1893, joten aakkoston loppupään osalta sopivien lähteiden hakeminen kieltämättä olisi ollut jonkin verran vaivalloista. Toisaalta tämä väivannäkö olisi kannattanut, sillä tutkimuksen tarkoituksena on selvittää kielien ja kulttuurin vuorovaikutusta mahdollisimman monipuolisesti, ja silloin on oltava valmis työstämään myös materiaalia, joka ei suoranaisesti ole kielellistä.

Sanaston levikkitiedot ovat melko ylimalkaisia, sillä Grönholmin tavoitteena on ainoastaan antaa lukijalle summittainen käsitys siitä, mitkä sanat rajoittuvat Turkuun tai Turun ympäristöön, mitkä taas ovat levinneet laajalti muihinkin murteisiin. Tiedoissa on myös epätarkkuutta ja suoranaisia virheitä, joihin opponentti kiinnitti huomiota jo väitöstilaisuudessa. Koska Päivi Rintala käsittelee näitä puutteita omassa aiemmin mainitussa arvostelussaan, sivuutan

ne tässä. Aakkoston alkupään osalta tiedot olisi kannattanut systemaattisesti tarkistaa jo ilmestyneistä Suomen murteiden sanakirjan ensimmäisistä osista.

Fonologiaa käsittelevä luku alkaa äännejärjestelmien esittelystä. Jäsennyksen perustana on suomenruotsin yleiskielen fonologinen systeemi, joten myös suomenruotsin murteisiin perehtymätön lukija löytää suhteellisen helposti kaipaamansa vastaavuussuhteet ja substitutiot. Hakemista tosin hieman hankaloittaa se, että murre-erot on täytynyt erikseen tuoda näkyviin kutakin käsiteltä foneemia koskevissa alaluvuissa, eikä näiden sisältö noudata mitään ennalta määrättyä järjestystä. Kaikkia sanastossa mainittuja etymologioita ei myöskään ole mainittu jokaisessa kohdassa, johon ne sisältämiensä äänneiden perusteella olisi voitu sijoittaa, vaan käsitellyssä on tyydytty muutamiin edustaviin esimerkkeihin kustakin tapauksesta. Teoksessa ei ole myöskään sanahakemistoa.

Fonologiaa käsittelevään lukuun on upotettu myös fonotaktista tietoa. Tämän olisi voinut irrottaa omaksi kokonaisuudekseen, koska jo lainoja tunnistettaessa fonotaktiset vihjeet ovat ensiarvoisen tärkeitä. Grönholmin tutkimuksessakin fonotaksilla lienee ollut keskeinen osuus perusaineiston keruuvaiheesta lähtien. Luvussa 1.2 tekijä kertoo, että tutkimuksen pohjana oleva lainasanakorpus on poimittu laajemmasta murremateriaalista nojautuen kahteen tärkeään kriteeriin (s. 14): sanojen poikkeaviin fonologisiin piirteisiin tai (niiden puuttuessa) sanan irrallisuuteen eli samakantaisten lähisanojen puuttumiseen tai harvalukuisuuteen. Tarkemmin ei kuitenkaan ole selvitetty sitä, mitkä fonologiset piirteet on tulkittu poikkeaviksi. Nämä olisi monestakin syystä kannattanut analysoida ja tuoda ilmi mahdollisimman tarkasti. Esim. vanhoja germaanisista lainasanoja tutkittaessa on pystytty löytämään uusia lainaperäisyyteen viittaavia äännekombinaatioita entisten, yleisesti tunnettujen lisäksi (ks.

tarkemmin esim. Tette Hofstran väitöskirja *Ostseefinnisch und Germanisch* (1985). Löydetyille kriteereille on käyttöä myös tulevilla lainasanatutkimuksissa. Jos toisaalta kriteerejä ei ole tuotu ilmi, jää lukijaa askarruttamaan se ajatus, onko kaikki lainaelementit todella onnistuttu poimimaan esiin. Esim. suomen yleiskieleen vakiintuneessa ruotsalaisperäisessä sanastossa on lekseemejä, jotka fonotaksinsa nojalla voisivat palautua vaikkapa kantauraliin (mm. *haka, kilta, löysä, nukka, pora, santa* jne.). Ei myöskään samakantaisten lähisanojen puuttuminen tai runsaus ole vuorevarma kriteeri suuntaan tai toiseen. Ikivanhoista sanavartaloista on kyllä muodostettu keskimäärin enemmän johdoksia kuin nuorehkoista lainoista, mutta poikkeuksiakaan ei ole vaikea osoittaa. Esim. muinaisruotsista lainattu *laji* on rakenneosana monissa kymmenissä nuoremmissa lekseemeissä, minkä lisäksi siitä on johdettu derivaatiosuffiksia muistuttava sanamuodostuselementti *-lainen*. Toisaalta jotkut ikivanhat lekseemit (esim. *sonsar, tymä, tävy*) tuntuvat kovin yksinäisiltä ja muutenkin marginaalisilta nykysuomen sanastossa. Kaikkien lainasanojen perkaaminen esiin korpuksesta olisi periaatteessa edellyttänyt jokaisen aineistossa esiintyvän sanan taustan selvittämistä: potentiaalisten ruotsalaisten lainojen joukosta sanoja olisi voitu sulkea pois esittämällä niille jokin muu uskottavampi etymologia.

Fonologiaa käsittelevässä luvussa on tarkasteltu myös niitä prosodisia piirteitä, joilla joko lainansaaja- tai -antajakielessä on fonologinen tehtävä, ts. kvantiteettia ja painoa. Koska suomessa sanojen pääpaino on aina ensi tavulla, ei ole yllättävää, että se myös lainoissa on originaalin painosuhteista riippumatta pyrkinyt sanan alkuun. Tärkeimpinä poikkeuksina mainitaan adverbit (oik. partikkelit, s. 245), esim. *at'jöö, för'pii*, joissa alkuperäinen painotus on suomalaista tavallisempi. Joistakin lainoista on painoton alkuosa pudotettu kokonaan pois (*uni'form* → *formu*).

Fonologian yhteydessä on käsitelty lyhyesti myös morfofonologista vaihtelua astevaihtelun osalta. Tästä luvusta käy havainnollisesti ilmi, että vaikka lainoilla olisi ollut kaikki ulkoiset edellytykset osallistua kvalitatiiviseen astevaihteluun, ne ovat kuitenkin muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta jääneet vaihteluttomiksi (s. 248–250). Sen sijaan geminaattaklusiileissa toteutuu kvantitatiivinen astevaihtelu lähes täydellisesti (s. 246–247).

Morfologiaa käsittelevän luvun päätaivoitteena on selvittää, millaisia rakenne- ja taivutusmalleja lainattaessa suositaan. Tarkastelu osoittaa, että substantiiveista ylivoimaisesti suurin osa (54 %) on saanut vartalovokaalikseen vaihtelemattoman *i:n*, joskin tämän historiallinen tausta on kirjava. *O-* ja *U-*loppuisten nominien kohdalla käy selvästi ilmi suomenruotsin murteiden suuri osuus etenkin näihin tyyppisiin kuuluvien adjektiivien originaaleina. Luvussa 5.1.4 on valaisevia esimerkkejä siitä, kuinka originaalin suffiksiksi tunnistettu osa on lainattaessa korvattu omaperäisellä johdimmella (*smutsig* → *smutsinen*), mikä onkin odotuksenmukaista lainattaessa elementtejä suomen tapaiseen voimakkaasti synteettiseen kieleen.

Luvusta 4.2 käy ilmi, että valtaosasta lainaverbejä on tullut Turun murteesta supistumaverbejä (*hålla* → *hollata*); näiden osuus on peräti 93 % kaikista tutkituista verbeistä. Weinreichiin ja Rūçe-Draviṇaan viitaten Grönholm toteaa lisäksi, etteivät lainaverbit yleensäkaan jakaudu tasaisesti kaikkien kielessä mahdollisten taivutustyyppien osalle. Grönholmin laskelma on vakuuttava lisätodiste sen puolesta, että supistumaverbit edustavat poikkeuksellisen produktiivista taivutustyyppiä. Muiden johdostyyppien yhteen laskettu osuus tässä tutkimuksessa jää vain 7 prosenttiin. Mielenkiintoinen havainto on se, ettei johtamattomia lainaverbejä ole käytännöllisesti katsoen ollenkaan.

Semantiikkaa koskeva luku esittelee havainnollisesti ja värikkäästi erilaisia

merkityksen muutoksia ja näihin vaikuttaneita syitä. Jonkinlaisena yllätyksenä saattaa lukijalle tulla se, että pejoratiivinen kehitys näyttää olevan tavallisempaa kuin arvostuksen nousua heijastelevat muutokset. Lainaamisen syitä pohdittaessa viitataan usein lainojen prestiisiasemaan; esim. Ruben Nirvi toteaa (Vir. 1937, 53–54), että lainasanoja pidetään yksinkertaisesti hienoina, ja rahvaskin pyrkii niitä käyttämään säätyläisiä jäljitellessään. Tämä selitys ei läheskään aina tunnu pätevän Grönholmin aineistoon. Syiden ja seurausten pohdinta jää väitöskirjassa pintapuoliseksi, mutta jatkotutkimukset ovat tältä kiinnostavaksi osoittautuneelta alueelta jo käynnistyneet. Tässä yhteydessä selkeytyy toivottavasti myös arvostus- ja emotionaalisen komponentin välinen suhde, joka nyt jää hämäräksi (luvut 5.3.2 ja 5.3.3).

Semanttista pohdintaa voisi terävöittää myös lisäämällä teoreettisen taustatiedon osuutta. Ainakin leksikaalisen ja tekstuaalisen merkityksen erottaminen olisi ollut hyödyksi myös sanastoa ja siihen sisältyviä merkityksen selityksiä laadittaessa. Nyt merkitykset on kuvattu käännoksen, määritelmän tai synonyymien avulla, joskus myös viitaten sanan esiintymiskontekstiin tai pelkkiä esimerkkejä käyttäen. Viimeksi mainituissa tapauksissa lukijan on itse pääteltävä merkitys annettuja esimerkkejä tutkailleen. Selitykset ja esimerkit on saatu suoraan informanteilta, joten niitä voi pitää sinänsä luotettavina, mutta toisaalta uskollisesta pitäytymisestä kielenoppaiden kannanottoihin seuraa, että kuvaukset ovat joissakin tapauksissa selvästi kontekstisidonnaisia (esim. *knalli*, *tiakonaali*, *trontistaa* s.v. *trontti*). Esimerkkien tulkintaa vaikeuttaa joissakin kohdin se, että niissä esiintyy selittämättä jääneitä murre sanoja (esim. *kuprikka* s.v. *räntätä*, *properaari* s.v. *trumfata* ja *tavi* s.v. *trissa*). Useimmiten näiden merkitys selviää kuitenkin esimerkkilauseen perusteella (esim. *liiska* s.v. *rommi* ja *puiru* s.v. *snooli*).

Lähdeluettelo on laaja, mutta siihen sisältyy huomattavan runsaasti oppikir-

jan ja yleistajuisen käsikirjan luonteisia teoksia. Tekstin puolelta löytyy vastavasti useita kohtia, joissa viitataan sekundaarilähteisiin, vieläpä epäjohdonmukaisesti. Esim. Häkkisen, Iivosen ja Karlssonin esitykset eivät kelpaa primäärilähteiksi suomen vokaalihistorian perusasioita selviteltäessä (esim. s. 190), vaikka niissä olevat tiedot sinänsä olisivatkin asianmukaisia. Vokaalisointua koskevaa esitystä olisi olennaisesti jätettävä, se, että Erkki Itkosen käsitykset ensi tavun *e*:n alkuperäisestä etuvokaalisuudesta ja *e–a* -yhdistelmän nuoremmuudesta verrattuna *e–ä* -kombinaatioon olisi selvästi tuotu esiin (s. 211–213), koska esitetyt jatkopäätelmät rakentuvat tämän varaan. Jos lukija ei tiedä, että vokaalisoinnun periaate on *e*:n osalta olennaisesti muuttunut, hänen on vaikea ymmärtää, miksi on tarpeen esittää todisteita *e–a* -kombinaation yleistymisen puolesta.

Sanonnan epätarkkuus saattaa paikoin johtaa lukijan joko hämmästelämään tai suorastaan tekemään vääriä päätelmiä. Esim. sivulla 11 tekijä toteaa: »Ennen 1600-lukua (eli ennen kirjapainotaidon kehittymistä ja sen mukanaan tuomaa normittavaa kirjoituskieltä) ei voida puhua varsinaisesta ruotsin yleiskielestä Suomessa.» Tällä kohdin lukija todennäköisesti ryntää tarkistamaan tietosanakirjasta, että kirjapainotaito todellakin keksittiin jo 1440-luvulla. Tämän perusteella 1600-luvun alku ei siis muodostu sellaiseksi käännekohtaksi kuin Grönholmin tekstistä voisi päätellä. Väli-merkkien tunnontarkka seuraaminen (kaksoispiste virkkeen keskellä) kääntää lukijan ajatukset päinvastaisiksi kuin on tarkoitettu sivun 248 alimmalla rivillä. Lähdeluettelossa ovat Y ja Å vaihtaneet paikkaa. Sisällöltään virheelliseltä näyttää kohta, jossa kerrotaan ruotsin omaperäisten sanojen *š*-foneemin synnystä (s. 219). Grönholmin mukaan »*š* on kehittynyt mpohj. [!] *t*:stä, *k*:sta tai *j*:stä (tietyissä äänneympäristöissä)», kun oikeampaa olisi ollut puhua muinaisruotsin tietyistä konsonanttiyhtymistä, jotka

Kirjallisuutta

palataalisessa ympäristössä ovat kehittyneet š:ksi.

Väitöskirjan siisti ulkoasu ansaitsee erikoismaininnan. Marginaalit ovat tosin pienenlaiset, joten lukijan omille kommenteille ja lisäyksille ei juuri jää tilaa. Nykyaikaisen lasertekniikan ansiosta ero kirjapainossa ladotun ja tekstinkäsittelylaitteella kirjoitetun painotuotteen välillä alkaa hämärtyä. Kaikkea ei tosin ole vielä saavutettu; esim. Grönholmin väitöskirjassa on alaviitteiden teksti erikoismerkkeihin liittyvien ongelmien takia samankokoista kuin muuallakin. Luettavuutta tämä ei kuitenkaan heikennä, sillä nootit erottuvat selvästi väliiivan ja sisennyksen ansiosta. Kirjan viimeistelee tyylikäs sinikeltainen irtokansi, jossa pohjakuviona on Turun tuomiokirkon ympäristöä esittävä vanha kaksikielinen kartta.

Akateemisessa maailmassa arvostetaan teoreettista tietoa ja kirjallisia opinnäytteitä. Käytännön asiantuntemus jää usein vähemmälle huomiolle, samoin se, onko saavutetulla tiedolla käyttöä yliopistoympyröiden ulkopuolella. Maija Grönholmin väitöskirjan kohdalla ulkopuolinen kiinnostus on ollut poikkeuksellisen laajaa. Kirja myytiin loppuun parissa viikossa, ja sen antia on hyödynnetty tehokkaasti julkisissa tiedotusvälineissä. Turun murteen taitajat ovat saaneet tilaisuuden testata väittelijän asiantuntemusta mm. paikallisradion suorissa kyselyohjelmissa, joista vastaaja on suoriutunut kiitettävästi, vaikka kysymysten kohteena eivät tietenkään ole olleet pelkästään Turun murteen ruotsalaiset lainat vaan Turun murre kaikkineen. *Skoijjim pääl mää vaa kruplasin et iisuttak sunt ku hän ny vaa ain praakka?*

KAISA HÄKKINEN